

Waarheid riep zijn lezers op, de Joden aan onderduikadressen te helpen, maar achtte het overigens, 'behoudens in noodgevallen', onjuist indien men adressen die voor het herbergen van illegale werkers gebruikt werden, aan Joden ter beschikking stelde: 'onze Joodse landgenoten zijn het meest geholpen door de strijd die tegen onze en hunne vijanden wordt gevoerd.'¹

Al in juli werd duidelijk dat deze en dergelijke oproepen, voorzover zij er op gericht waren, het apparaat van de Nederlandse overheid te beïnvloeden, geen succes hadden. 'Wij willen er geen doekjes om winden', schreef Vorrink in *Verzet*, het illegale blad dat hij was gaan uitgeven nadat hij de redactie van *Het Parool* verlaten had:

'Tegenover de grootte van de verschrikkingen waarvan wij de stomme getuigen zijn, blijft ons volk beneden de maat. Hoe lang nog zullen Nederlandse ambtenaren . . . voortgaan met hand- en spandiensten te verlenen aan de beulen van ons volk? De heren secretarissen-generaal, vooraan de karakterloze individuen Frederiks en Hirschfeld, blijven op hun zetels zitten en geven aldus het minderwaardige voorbeeld aan de rest . . . Bedrijfsdirecteuren, rijks- en gemeente-ambtenaren van allerlei slag, politie en justitie, spoor- en tramweg-personeel, zij voeren de bevelen van de vijand uit, zij houden punctueel de administratie bij van ons volksleven.'²

'De gemoedstoestand der Joden', aldus *Slaet op den Trommele*, 'is hartverscheurend. De Joodse stadsdelen zijn van geweest en gekerm vervuld . . . Maar de Nederlandse politie (thans door zijn superieuren wel ganselijk tot een groep gehuurde moordenaars gemaakt) verleende zijn medewerking tot deze gruwelen; en de hoge ambtenaren, de secretarissen-generaal voorop, staken de kop voor de zoveelste maal in het Haagse zand.'³

★

De kerken spraken.

Er lag, als steeds, aan dit spreken gemeenschappelijk beraad ten grondslag, gevoerd in het Convent der Kerken, dat zich sinds enige tijd als 'Interkerkelijk Overleg' aanduidde.⁴ Tot dit college dat in de zomer van '40 door acht

¹ *De Waarheid* (eind aug. 1942), p. 5. ² *Verzet*, I, 3, p. 6. ³ *Slaet op den Trommele*, 21 (eind juli 1942), p. 1-2. ⁴ Tot die naamsverandering was besloten om niet de indruk te wekken dat het college van overleg 'een bepaald georganiseerd lichaam (was) dat eventueel zou kunnen worden opgeheven' - opgeheven door de bezetter (H. C. Touw: *Het verzet der Hervormde Kerk* (1946), dl. I, p. 142). Na zulk een ingreep hadden de kerkgenootschappen natuurlijk hun overleg wel kunnen voortzetten maar aangezien dat overleg gericht was op het behoud van de normale kerkelijke vrijheden, wilden zij de schijn, illegaal werkzaam te zijn, liever vermijden.